

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Institut mezioborových studií Brno

Postavení ženy ve společnosti

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Vedoucí bakalářské práce:
doc. PhDr. Jaroslav Nevoránek, CSc.**

**Vypracovala:
Libuše Pilátová**

Brno 2006

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Postavení ženy ve společnosti“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

V Brně dne 07.04.2006

.....
Libuše Pilátová

Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Jaroslavu Nevoránkovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Libuše Pilátová

Obsah

Úvod

1. Postavení ženy v minulých kulturách

1.1 Postavení ženy v pravěké společnosti

1.2 Ženy ve starověku

1.3 Ženy ve středověku

1.4 Postavení ženy v 19. století

1.5 Žena v socialistické společnosti

Dílčí závěr

2. Žena a rodina

2.1 Žena a její role matky

2.2 Žena a její problémy

2.3 Domácí násilí páchané na ženách

Dílčí závěr

3. Vzdělání a uplatnění ženy

3.1 Uplatnění žen na trhu práce

3.2 Návrat žen do zaměstnání po rodičovské dovolené

3.3 Ženy v řídicích funkcích

Dílčí závěr

Závěr

Resumé

Anotace

Literatura a prameny

Úvod

Postavení ženy ve společnosti se mění nejen v souvislosti s ekonomickými změnami ve společnosti, ale také vlivem kulturních změn a demografických procesů. V závislosti na vývoji společnosti se také mění názory na funkce rodiny, její podobu a na postavení ženy v ní. Mění se struktura společnosti tak napomáhá zlepšování podmínek pro ženy. Více žen pracuje a má své vlastní aspirace. Též dosahují vyššího vzdělání než dřív a chtějí je spíš využít, než aby se stávaly „domácími popelkami“.

Často slyšíme diskuse o postavení žen ve společnosti a o problémech, které vyplývají z jejich mateřství a emancipace. Obtížnost harmonizace pracovní sféry a domácích povinností je spolu s rostoucí diferenciací životních strategií jedním z významných faktorů ovlivňujících nízkou úroveň porodnosti a odkládání založení rodiny do vyššího věku. Je stále více rodin o jednom rodiči a takových rodin, v nichž je žena živitelkou.

Cílem mé práce je zamyslet se nad postavením ženy ve společnosti. Zobrazit změny a vývoj ženy z pohledu historického vývoje i současnosti, s důrazem na porovnání dnešní rodiny, rovnost šancí mužů a žen zejména v pracovním uplatnění. Pokud jde o vedoucí postavení, zejména na střední a vyšší úrovni jsou ženy stále až za muži. Důležité je respektování stejných práv žen a mužů, eliminace diskriminace a nastolení vzájemné tolerantnosti.

První kapitola je věnována postavení ženy v minulých kulturách a civilizacích, kdy byla žena považována spíše za podřadné pohlaví a majetek, jenž byl plně podřízen moci muže. Muž rozhodoval nejen o majetku své ženy, ale často i její život záležel na jeho rozhodnutí. S proměnami základních společenských hodnot se mění nejen její postavení ve společnosti, ale i v rodině.

Hypotéza č. 1 : Postavení ženy ve společnosti a rodině je ovlivněno měnící se strukturou společnosti.

Druhá kapitola je věnována ženě a její rodině. Rodina neměla vždy podobu, v jaké ji dnes nalzáme, ale procházela vývojem s různými obměnami. Můžeme říci, že hlavním smyslem rodiny i nadále zůstává její reprodukce. Žena tak vstupuje do role

matky a během rodičovské dovolené se zříká svého profesního uplatnění. Současná rodina se jeví jako labilní a stále častěji přechází do rodiny neúplné, což má většinou negativní dopad na vývoj a výchovu dětí. Tato problematika se často spojuje s termínem „krize rodiny“. V dnešní rodině se objevuje pojem „domácí násilí“, které bývá páchané jak na dětech, tak i ženách.

Hypotéza č. 2: Snaha ženy o harmonizaci profesního uplatnění a rodinného života.

Třetí kapitola je věnována vzdělání a uplatnění ženy na trhu práce. S rostoucím vzděláním kladou ženy větší důraz na seberealizaci v zaměstnání, kariérní postup a nezávislost na muži. Méně zdůrazňují roli matky oproti roli zaměstnankyně. Situace pro ženy ve vedoucím postavení se mění a nastává doba příležitostí pro ty, kdo mají vůli a ctí záhodnost k úspěchu. I přesto se stále objevují prvky diskriminace a nerovnosti v odměňování.

Hypotéza č. 3: Uplatnění žen na trhu práce vykazuje prvky diskriminace a rozdíly v odměňování za provedenou práci.

Tato práce je pokusem podívat se na postavení ženy ve společnosti jak z historického hlediska, tak ze současnosti. Pro výběr tohoto tématu jsem se rozhodla především proto, že jsem žena. Prošla jsem obdobím mateřství, následným návratem do zaměstnání po rodičovské dovolené. Jelikož mám již odrostlé dítě, tak se mohu v současné době věnovat své seberealizaci a svým zájmům.

Závěrem bych ráda dodala, že tato problematika je svým rozsahem tak obsáhlá a náročná, že pro ucelený obraz není tato práce postačující.

1. Postavení ženy v minulých kulturách

1.1 Postavení ženy v pravěké společnosti

V období tvořící se rodové společnosti nepochybně u mnoha společenství lidí existovalo takové uspořádání, jehož základem byla žena – matka. Toto období dějin se nazývá **matriarchát**. Žena na nejvyšším hierarchickém stupni, tedy matka rodu, měla moc soudní a náboženskou. Od jejího rodu se také odvozovaly rody všech žen, ty patřily k jejímu pokolení. Matka zde byla skutečnou „hlavou rodiny“. Děti patřily mateřskému rodu, od kterého se dále uplatňovalo právo dědické a příslušnost k rodině. Tento vztah je patrný také v tom, že se v této době mluvilo o mateřství místo o otcovství, o matce rodiny místo o otcí rodiny a podobně. Příslušníci rodu společně vlastnili půdu, kterou obdělávali, a úrodu jako společné vlastnictví rozdělovali všem. Rod byl hospodářským, sociálním, právním a územním společenstvím. Struktura těchto organizací byla tak pevná, že se její princip uchoval i v době, kdy toto uspořádání upadalo. V nejstarším období lidských dějin měla žena ve společenském životě výsadní postavení, které v pozdějších společnostech nemělo obdoby.

Další změny ve společnosti přinesl vývoj hospodářství. Se vzrůstající vyspělostí techniky rostly vědomostní nároky společnosti, a tak vznikla potřeba specializace. Postupně dochází k dělbě práce a tím i dělbě výsledků. Společnost najednou získala bohatství, jež velmi převyšovalo její potřeby. Vzhledem k tomu, že na nadprodukcii měl největší zásluhu mužský prvek, začali se muži pomalu stávat majiteli bohatství a jejich činnost se rozrostla o obchodování. Muž se stává nabyvatelem nového majetku, měl zájem, aby tento dále přecházel po jeho smrti na jeho děti a ne aby se o něj dělily děti jeho sester s jinými muži. Uznává své děti jako svoje právoplatné potomky. S růstem svého bohatství se muži domáhají v rodině významnějšího postavení a odsouvají ženy do pozadí rodiny. Tak vzniká situace, kdy se do popředí dostává určování původu po meči a dědické právo v linii otcovské oproti předcházejícímu určování po přeslici a mateřského dědického práva. Dochází ke zvrácení matriarchátu v **patriarchát**. V patriarchální rodině, která je založena na soukromém vlastnictví, jsou již završeny další předpoklady pro přeměnu párového manželství v *monogamii*.” (1)

V pravěku žena patřila muži, který si ji koupil od jejích rodičů jako kus vlastnictví. V manželství muž vládl neomezeně. Mohl manželku usmrtit, darovat nebo vyhnat, v podstatě kdykoliv se mu zachtělo. Otec mohl prodat do otroctví svobodnou dceru, která se nechala svést. Vládlo mnohoženství, o počtu žen rozhodoval mužův majetek. V tomto období se ženy věnovaly přípravě potravin, které obstarávali muži, udržovaly osobní majetek. Dostávají se tak do pozice, která je vede k podružné domácí práci a ta se stává jejich vyhrazeným oborem. Z náboženských oslav byly ženy vyloučeny, často nesměly se svými muži ani jíst. Všeobecně byla žena mnohem níže než muž.

Ekonomická aktivita patriarchální rodiny byla velmi výrazná především ve výrobní oblasti, do níž byli zapojeni všichni její členové. Rodina vyráběla vše, co potřebovala k životu. Vše co nespotebovala, směňovala.

1.2 Ženy ve starověku

Starověká společnost je již kompletně založena na patriarchálním modelu. Ženy byly v podstatě bez práv a byly považovány za něco podřadného a jednoduchého proti mužům. Žena měla existovat jen pro muže. Starověký manžel se mohl do své ženy i zamilovat, ale zamiloval se pouze do jejího těla, ne do její duše. Duševní vlastnosti a její povaha ho nezajímaly. Přistupoval k ní z pozice síly, z pozice vlastníka majetku a v tom případě ho nezajímaly její názory. Patriarchální velkorodina byla hospodářsko-sociální instituce. Nevytvářela příjemné a harmonické ovzduší pro ženu a děti. Patriarchální velkorodina byla nejdůležitějším hospodářským útvarem, protože vykonávala téměř všechny hospodářské funkce a sama si vyráběla převážnou část svých potřeb.

Ženy v athénské společnosti

V Athénách došlo, jako jinde ve světě, k přerodu matriarchální společnosti v patriarchální. Tak došlo k zániku práva mateřského a k utvoření práva otcovského. Aby muž mohl předat svůj majetek svým skutečným synům, vyžadoval po ženě celoživotní věrnost. „...v Athénách existovala v téže době již tuhá, despotická monogamie. Žena nenabývala tu po celý život svéprávnosti, přecházela sňatkem z moci otcovské do moci manželovy, a jestliže ovdověla, přejímal nad ní vládu bratr nebo

dokonce nejstarší syn.” (2) V manželství muž vládl neomezeně, což byl tvrdý přístup z pozice síly – to znamená vztah pán a otrok. Ženina případná nevěra měla za následek ty nejtvrďší tresty, a někdy dokonce i smrt. S manželem sdílela lože, ale nikdy ne stůl, neboť v domácnosti byla pouhou služkou. Toto omezení ženu víc a víc připoutávalo k domácnosti. V domě jí byly vykázané určité místnosti, kde trávila život, aniž přišla do styku s jinými muži. Její individualita byla snížena na strážkyni domu, na rodičku, služku a otrokyni. Opustila-li žena dům, musela být zahalena, aby na sebe neupoutala zraky jiných mužů. (Tento zvyk se v nezměněné podobě dodnes udržuje v islámských zemích).

Ženy ve starověké Spartě

Ve starověké Spartě dosud přetrvával starý gentový řád. Spartané si svých matek a manželek vážili. Ženy se částečně podílely na rozhodování o chodu obce a nebyly odlučovány od veřejného života. Dostávalo se jim stejné výchovy jako mužům. K běžnému zvyku patřilo, že se nejstarší bratr dělil o svou ženu s mladšími bratry i přáteli. Spartská společnost byla založena na společné státní výchově dětí. Rodinný život ve Spartě a v celé tehdejší společnosti byl výrazně ovlivněn tím, že chlapci i dívky byly v sedmi letech svěřovány do výchovy a péče státu.

Ženy ve starém Římě

Ve starém Římě společnost věnovala stejnou pozornost jak mužům, tak ženě. Těšila se opravdové úctě, i když s jejím právním postavením to bylo horší. Dcera byla do doby, než se provdala, zcela v poručení otce, který rozhodoval o důležitých věcech v jejím životě. Po provdání tuto roli přebíral její manžel. Římsí právníci definovali manželství jako trvalé a úplné společenství života muže a ženy, jehož účelem je zplození legitimních dětí. Žena nesměla volně disponovat se svým majetkem. Zemřel-li její manžel, dostala se žena do područí jeho nejbližšího mužského příbuzného. V tomto období již není žena omezována pouze na ženské komnaty, ale může se volně pohybovat mezi přáteli a po veřejných prostorách.

V římské říši byl populační vývoj více předmětem zájmu zákonodárců, kteří prohlásili rodinu za základní jednotku společnosti. Avšak současně s krizí římské republiky se do krize dostává i římská rodina. Byly vydávány zákony, které měly posílit

tradiční rodinná pouta. Muži z vyšších vrstev se ženili podle svých politických zájmů, setrvali v manželství krátkou dobu a měli málo potomků. Dochází k odstranění dosavadní moci svobodného Římana nad životem a smrtí své rodiny.

1.3 Ženy ve středověku

Ve středověku se rozpadá rodové zřízení a vznikají první státní útvary. Otrokářský řád je postupně nahrazován řádem feudálním. Stále více se prosazuje křesťanství. Základní zásady křesťanského učení o manželství byly dále podrobněji rozpracovány dle církevního práva (kanonické právo), kde tyto věroučné zásady jsou přepracovány do právních předpisů. Tyto požadavky kanonického manželského práva jsou tvrdě vyžadovány zejména u poddaných, neboť jejich hlavní funkce ve feudálním společenském řádu byla pracovat ve prospěch vykořisťovatelské vládnoucí třídy. Rození dětí u poddaných manželství zajišťovalo levnou pracovní sílu, jež byla pro provoz hospodářství důležitá, neboť děti pracovaly nejen na poli, ale i v hospodářství.

Skutečný manželský a rodinný život ve feudální společnosti poskytuje velmi rozmanitý obraz nejen z hlediska rozdílů místních a časových, ale především z hlediska sociální diference obyvatelstva. Funkce manželství a rodiny, celý způsob manželského a rodinného života i charakter vzájemných vztahů mezi jejich nositeli byly odstíněny podle postavení jednotlivých tříd a podle jejich poměru k výrobním prostředkům. Městská žena feudálního světa nebyla nucena podílet se přímo na výrobní práci svého manžela v té míře jako žena venkovská, ale zpravidla ani ve velkých měšťanských domech neměla na zahálku kdy. Měšťanská domácnost byla obvykle dosti rozsáhlá, pravidlem byl vlastní dům se zahradou a dvorem, drobným domácím zvířectvem a vinicí s nějakým záhumnkem za městem.

Domácnost feudálního města prováděla výrobu řady statků, od pečení chleba a vaření piva až po výrobu svítil. Toto faktické, třeba nepřímé zapojení do výrobního procesu podporovalo také váženost a nezávislost městské ženy. (3)

Sňatky domlouvali otcové nevěst, ti za ni dostávali tzv. snubní dar. Po sňatku se striktně vyžadovala věrnost. Sňatky nejsou podmíněny náklonností snoubenců, ale zájmy stavovskými a ekonomickými. Ke sňatku poddaných je třeba souhlasu vrchnosti.

Trvá vedoucí postavení muže a podřízená role ženy. Přes toto poddanské postavení pokládala žena manželství za nejvyšší cíl svého života.

Na sklonku feudalismu byla tedy v celé Evropě dokončena ideologická příprava pro to, aby buržoazní revoluce mohly řešit své úkoly v oboru manželských a rodinných poměrů nikoli zdoluhavým paktováním s církví, ale zákonodárstvím států. Neznamená to ovšem, že vliv kanonického práva a církevních náboženských představ byl zlomen naráz: záleželo na průběhu vnitřního boje v konkrétní historické situaci a na poměru třídních sil.

1.4 Postavení ženy v 19. století

Příchod 19. století a industrializace přinesly nejen zvýšení životní úrovně, ale v tomto období dochází i k podstatnému uvolnění života žen ve společnosti. „Kapitalistická společnost odstranila především parazitní církevní manželskou jurisdikci, oslabila panství mnohých temných předsudků nad manželským životem a značně uvolnila pouta patriarchální rodiny, zlepšujíc právní postavení žen a dětí.” (4)

Ženy v 19. století jen pomalu docházely k poznání, že tradiční přístupy k nim jsou hluboce nespravedlivé a nemravné, protože předpokládají, že žena je bytost, která je svými schopnostmi nerovnocenná s mužem. Nejdříve jejich úsilí směřovalo k tomu, aby dokázaly, že jsou ve všech oblastech s muži rovnocennými partnery. Teprve později mnohá trpká zkušenost přispěla k jejich rostoucímu tlaku, aby nespravedlivé přístupy k ženám byly odstraněny z důležitých oblastí soukromého a veřejného života.

Ideou ženského hnutí druhé poloviny 19. století se stává heslo zvyšování kvalifikace žen pro povolání. Ne že by žena, zejména z vyšších společenských vrstev, neměla přístup ke vzdělání vůbec, ale neměla možnost studovat na středních a vysokých školách za stejných podmínek jako muži. Tím ovšem přicházela o významné sociální privilegium, které do té doby měli jen muži.

„Ještě v první polovině 19. století se nepovažovalo za nezbytné, aby se manželé před slibem manželství blíže seznámili. Podstatu manželství uzavřeného z rozumu přesně vystihovalo francouzské rčení „Láska se teprve dostaví...”. Ne vždy tomu tak

skutečně bylo.” (5) Muž se po sňatku stával správcem rodinného jmění, a tedy i správcem manželčina věna. Směl z něj pobírat zisky, ale nesměl jej prodat. Ručil za manželčiny případné dluhy a delikty, které spáchala, a byl ze zákona povinen jí poskytovat živobytí. Oplátkou mu musela žena sloužit, tak se ze spolupracovnic stávaly „poskytovatelkami servisu jejich pracovní síly.” (6) Rodina přestala být výkonnou a výrobní jednotkou a stala se zázemím pro své členy. Zesílila emocionální funkce rodiny, manželství je často uzavíráno na základě vzájemné náklonnosti mezi mužem a ženou, a také zesílily citové vazby mezi rodiči a dětmi. Již v průběhu první poloviny 19. století se objevují instituce pomáhající zaměstnaným matkám v péči o dítě.

Francie v 19. století

Francouzská buržoazní revoluce z roku 1789 zahájila likvidaci feudalismu v nejdůležitějších zemích evropského kontinentu. Přestože praktické výsledky Velké francouzské revoluce měly na postavení ženy nulový, či dokonce záporný vliv, byl zde i určitý teoretický přínos, a to ten, že se o tomto jevu začalo mluvit.

V roce 1789 začaly vznikat ženské kluby, ale již v roce 1793 byly tyto aktivity zrušeny a Výbor pro veřejné blaho ženám výslovně zakázal vstupovat do vlády a sdružovat se v klubech.

Francie v letech 1791 až 1794 přijala řadu zákonů, jenž ženu osvobozovaly. Byl přijat zákon o rozvodu, který umožňoval manželství rozvést, pokud obě strany souhlasily. Žena nemohla požádat o rozvod v jediném případě, a to z důvodu nevěry, zatímco muž ano. Tím jediným případem bylo, že si muž dovedl konkubínu až domů.

V době vydání Code civil roku 1804 byla ovšem Francie jedinou zemí na světě, kde byly buržoazní zájmy v oboru manželského práva úplně realizovány.

Anglie v 19. století

Anglické ženy měly ve společnosti mnohem větší svobodu než ženy francouzské, ale jejich právní postavení se příliš nezměnilo. Manželství dávalo ženě právní subjektivitu, ale pouze v tom smyslu, že se muž a žena stali jediným subjektem – pod plnou mocí muže. Žena měla právo na vdovský podíl z majetku, a to do výše jedné třetiny, a manžel, který se po sňatku stával správcem rodinného jmění, a tedy i správcem manželčina věna, musel při svých finančních a hospodářských transakcích

brát na tento její vdovský podíl zřetel. Směl z něj pobírat rentu a jiné zisky, ale nesměl jej prodat. Ručil za manželčiny případné dluhy a delikty, které spáchala, a byl ze zákona povinen jí poskytovat živobytí.

19. století v Čechách a na Moravě

„Touha po vědění byla ohromná, vzdělání se stalo sloganem 19. století. I ženám bylo vyhrazeno okleštěné a na jejich specifickou životní roli orientované vzdělání, představovalo již zárodek vzpoury. Ženám se tak postupně začala více otevírat sféra vzdělání, nejen základního a středního, ale i vysokoškolského. Je však třeba říci, že to byl proces zdoluhavý a obtížný. Nejprve byl povolen ženám přístup na univerzitu ve Spojených státech a v Rusku: další země tohoto příkladu rychle následovaly.“ (7)

Úsilí o vyšší vzdělání žen v Čechách je spojováno se jménem, Magdaleny Dobromily Rettigové, která pořádala pro mladé dívky besídky, kde je nabádala ke vzdělání. V literatuře byly v tomto směru aktivní spisovatelky. Mezi nejznámější patří především Božena Němcová, Eliška Krásnohorská a Karolína Světlá, která založila v roce 1871 „Ženský výrobní spolek český“, jehož cílem bylo vychovávat ženy a dívky k výdělečné práci. Tento první ženský spolek v Čechách se podílel i na vzniku prvního dívčího gymnázia. Toto vzdělání bylo považováno pro dívky za zbytečné, neboť šlo o přípravu na studium na univerzitě, které bylo pro příslušnice ženského pohlaví naprosto nepřipustné. O jeho založení se nakonec zasloužila Eliška Krásnohorská, díky ní vznikl Spolek pro ženské studium Minerva, který od téhož roku vydržoval stejnojmenné soukromé dívčí gymnázium, nejstarší v Rakousku-Uhersku. V prvních letech musely absolventky Minervy skládat maturitu na chlapeckých ústavech, první maturita přímo na Minervě byla složena až v roce 1907. Většina dívek, které ukončily studium na tomto gymnáziu, se rozhodla pokračovat v dalším vzdělávání. (8)

V roce 1891 pronesl tehdejší poslanec T. G. Masaryk v plénu poslanecké sněmovny říšské rady řeč, v níž se zabýval vzděláním žen. Naléhavě doporučil sněmovně, „aby ženy byly připuštěny do středních a vysokých škol.“

Na přelomu 19. a 20. století mělo působení T. G. Masaryka, tehdy universitního profesora a poslance říšského sněmu, významný vliv na českou společnost. Profesor Masaryk ve svých přednáškách mnohokrát formuloval svůj moderní názor na ženu. Jeho úvahy o postavení ženy v rodině a ve veřejném životě přesvědčovaly, že muž a žena jsou si rovni.

V roce 1903 vznikl v Praze „Ženský klub český,” jenž se soustředil zejména na kulturní a osvětově-politický život žen, pořádaly se zde večírky literární, hudební a recitační, ale také řady přednášek o ženě ve starověku, ve středověku, v renesanci i o ženě moderní v různých povoláních.

V Ženském klubu českém se také setkáváme s významnou ideovou i organizačorskou prací Františky Plamínkové, která se později stala nejvýznamnější osobností ženského hnutí v Československu.

Vznik Československé republiky po první světové válce znamenal i zásadní změnu v postavení žen ve státě. Již Washingtonská deklarace z 18. 10. 1918, která proklamovala nezávislý stát Čechů a Slováků a byla koncipována T. G. Masarykem, nastiňovala též budoucí ústavu československého státu a obsahovala zásadu, že žena bude postavena na úroveň muže. Tento slib byl právně zakotven v § 106 Ústavy Československé republiky z roku 1920, v němž je stanoveno, že výsady pohlaví se neuznávají. To byl výsledek práce ženského hnutí před první světovou válkou.

Po osvobození v roce 1918 bylo rozšířeno studium žen na všech fakultách vysokých škol.

Na přelomu století se ženy definitivně vymanily z předsudků, které je zavíraly do zdí jejich příbytků. Začínají pracovat mimo dům jako učitelky, úřednice v soukromých podnicích (státní úřady se ženské pracovní síle bránily až do první světové války), telefonistky, lékařky, prodavačky v prvních obchodních domech. Ne vždy se jim však dařilo skloubit povinnosti v domácnosti a v zaměstnání. Proto jich také většina po uzavření sňatku zůstávala v domácnosti a stávaly se manželkami, ženami v domácnosti. (9)

V letech 2. světové války se situace poněkud změnila. Otcové rodin, manželé i synové odešli na frontu. Tím došlo k úbytku mužů v Evropě a snižuje se počet potencionálních ženichů. Dívky, převážně z měšťanských rodin, se stávaly sociálním problémem. Začínají se osamostatňovat a hledají nějakou práci. Jelikož neměly žádnou kvalifikaci, stávají se z nich ošetřovatelky nebo vychovatelky dětí.

V nižších sociálních vrstvách nejde o osamostatňování žen, nýbrž o ekonomickou nutnost. Ženy jsou zaměstnávány všude tam, kde chtěl zaměstnavatel ušetřit, jelikož práce těchto žen byla levnější než práce mužská. Pracovaly v továrnách, jako služebné, pomocnice v domácnosti, pradelny, námezdní síly v zemědělství. Ženy v domácnosti se snažily podílet na zvýšení příjmů pro domácnost tím, že uklízely, vařily, praly prádlo v cizích domácnostech.

1.5 Žena v socialistické společnosti

„Jednou z výrazných součástí pozoruhodných proměn naší socialistické reality jsou proměny postavení ženy ve všech oblastech jejího sociálního života – v rodině, v práci i v občanském zapojení. V žádné dějinné etapě neměly tak vysoké vzdělání a neúčastnily se v tak pozoruhodném a rostoucím počtu řízení společnosti. Při tom ovšem trvá a v mnoha ohledech i vzrůstá náročnost mateřské role. Ekonomická aktivita žen, jejich náročná profesní příprava i výkon povolání, společenská angažovanost a na druhé straně rodina a mateřství – to jsou různé světy se specifickými nároky a povinnostmi.” (10)

Rodina založena manželstvím je základním článkem socialistické společnosti, která chrání rodinné vztahy. Manželství je uzavíráno na citových vztazích mezi mužem a ženou. Žena do tohoto svazku vstupuje ze své vlastní vůle, nikoli jako nástroj a předmět soukromého vlastnictví. Rodičovská práva a povinnosti mají oba rodiče.

Vzdělání žen se stalo jednou z nejzákladnějších sociokulturních charakteristik rozvinutého socialismu. Vytváří se předpoklady pro všeobecné a všestranné zapojení ženy do všeobecného života. Dívky již nepočítají s tím, že svůj život stráví péčí o děti a rodinu. Studují střední a vysoké školy, dosahují úspěchu v ekonomické činnosti,

vědění, kultuře, podílí se na prognózách budoucnosti lidstva. Těmito úspěchy obohacují nejen svůj život, ale i celou společnost.

Vstup žen do společenského pracovního procesu je již od dob klasiků marxismu považován za základní předpoklad osvobození ženy z tradiční nerovnoprávnosti. B. Engels vyjádřil tento požadavek velmi výstižně: „...osvobození ženy, její zrovnoprávnění s mužem, není a nebude možné, dokud žena bude vyloučena ze společenské produktivní práce a bude se zabývat jen soukromou domácí prací.” (11)

Ženy žijící v socialistické společnosti se podílely na trhu práce výrazněji než ženy z kapitalistických zemí. Dochází k růstu počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva, na němž se podílejí především ženy. Technický pokrok v průmyslu přispívá ke snížení namáhavosti řady prací, které dříve pro přílišnou namáhavost ženy nikdy nevykonávaly. I jejich intenzita v zapojování do veřejného života má stoupající tendenci. V odměňování mužské a ženské práce bylo dosaženo relativně stejné výše. Přesto i nadále zůstává celkový průměr mezd ženské populace nižší než populace mužské.

Dílčí závěr

Na základě srovnání postavení ženy ve společnosti v různých kulturách můžeme konstatovat, že její postavení nebylo nikdy svobodné.

V dobách, kdy mužové vládli, válčili, tvořili dějiny, byla žena považována za pouhý přívěšek lidské rasy. Vždy byla něčí sestrou, manželkou, matkou. Bylo s ní zacházeno jako s kusem majetku. Neměla žádná práva, nemohla rozhodovat o dětech, které přivedla na svět, ani o svém majetku. Celé věky zůstávala nesamostatnou a nesvéprávnou bytostí, za kterou zprvu odpovídal její otec, pak manžel a v mnoha případech o ní rozhodovali ostatní mužové rodu. Tuto dlouho trvající normu ukončila až první světová válka.

Na prahu vrcholného středověku uznala církev manželský svazek za jeden z atributů křesťanské víry. Díky nekompromisnímu prosazování monogamie přispělo křesťanství k povznesení ženy, která se stává jedinou ženou muže, ostatní formy soužití byly postaveny mimo zákon. Ovšem manželství je čistě patriarchální a muž zůstává i nadále svrchovaným pánem ve své domácnosti, ale i v zaměstnání. Žena musela jednat podle mužovy vůle a poslouchat jeho rady. Pomalu dochází k překonávání předsudků a ženám jsou přiznávána lidská práva.

V důsledku společenských a ekonomických změn v 18. a zvláště v 19. století dochází ke změnám v manželství a rodině. Rodina přestává být svázána s výrobními funkcemi, definitivně se oddělil život soukromý a veřejný, proměnila se podoba vztahů mezi mužem a ženou, rodiči a dětmi. Je zakládáno ženské hnutí, kterého se nejčastěji účastní ženy ze středních měšťanských vrstev. Jejich situace není nikterak uspokojivá, neboť na základě nedostatku mužů (potencionálních nápadníků) se zhoršují vyhlídky na sňatek. Stávají se sociálním problémem a na základě těchto podnětů se snaží najít si práci a osamostatnit se. Boj o práci je nutí k dosažení alespoň minimálního vzdělání.

S nástupem socialistické společnosti se postavení žen značně zlepšilo. Stávají se rovnocennými partnerkami svých mužů a do manželství vstupují na základě svých citů. Vzdělání zde není privilegiem třídy, teritoria, či pohlaví. Šance pro studium nebo získání práce jsou stejné jak pro muže, tak pro ženy. Mzdy žen za vykonanou práci zůstávají nižší než u mužů, i když formálně existovala zásada rovného odměňování.

Ovšem i v této době většina domácích prací zůstává na bedrech žen. Muži jsou sice daleko ochotnější sem tam vypomoci, ale o rovné dělbě domácích prací nemůže být ani řeči. Tak často ženám, které se vrátily ze zaměstnání, začíná druhý pracovní poměr, který provádí bez jakéhokoliv finančního ohodnocení.

2. Žena a rodina

Úvodem bych ráda definovala slovo „Rodina“. Rodina je sociologické společenství osob spjatých manželstvím, či pokrevním příbuzenstvím. Tak zvaná malá rodina je tvořena manželským párem a jeho potomky, velká rodina (velkorodina) minimálně třígeneračním společenstvím lineárních potomků. (12)

S ženou je vždy nedílně spojena rodina, děti a domácnost. Rodina je jednou z nejstarších forem sociální organizace lidí, vznikla podstatně dříve než třídy, národy, státy, v lůně prvobytné společnosti. Přes zdánlivou neměnnost se rodina v průběhu dějin vyvíjela a s ní se měnilo i postavení jejích jednotlivých členů, včetně ženy.

Po celá staletí fungoval patriarchální model rodiny. To znamená, že muž byl hlava rodiny a jemu byla podřízena žena i děti. Postavení ženy bylo druhořadé, nemohla se podílet na rozhodování. Běžné je soužití širších rodin, tří i čtyř generací. Venkovské rodiny jsou v průměru větší, ve městech mají větší rodinu pouze nejmajetnější. Příbuzenství je mocným poutem mezi lidmi, tak jako v předcházejících dobách.

Manželství v naší společnosti spočívá na pevných citových vztazích mezi mužem a ženou. Oba jsou si v něm rovni. Rodina založená manželstvím je základním článkem naší společnosti, která všestranně chrání rodinné vztahy. Rodičovská práva a povinnosti mají oba rodiče. Žena jako rovnoprávný životní druh vstupuje do tohoto svazku ze své vlastní vůle, nikoli jako nástroj a předmět soukromého vlastnictví, čímž se vytvářejí předpoklady pro rozvoj demokratických partnerských vztahů mezi manželi. Její bývalá podřízenost a závislost je nahrazena stejnými právy a stejnými povinnostmi mezi manželi, tak vzhledem k dětem. Žena, jako hlavní nositel reprodukce lidského rodu, je stále mnohem více na rodinu vázána, je jí mnohem více determinována než muž, a to i přesto, že rodičovství je plánováno a svobodné mateřství vysoce tolerováno. (13)

Soudobá rodina je nukleární, skládá se pouze z rodičů a dětí, kteří žijí většinou odděleně od ostatního příbuzenstva. V porovnání s minulostí vidíme, jak mění svoji strukturu, funkci a přizpůsobuje se změnám společnosti. Ztrácí řadu funkcí, které na sebe přejímá rozvinutější společnost. Jsou to funkce ekonomické, v podobě různých

příspěvků, ale nikoliv funkce vztahové, emocionální. Rodina stále poskytuje svým členům uspokojení jejich emocionálních potřeb, potřeb bezpečí, jistoty.

V dnešní době muž – otec stojí mimo rodinu. Svou pozornost zaměřil na své povolání, zájmy, politiku a o své rodině toho mnohdy moc neví. Z toho občas vyplývají rozpory, které vyústí v rodinných konfliktech.

V současné době zaznamenáváme změny v rodinné úloze muže a ženy. Otec stále více ztrácí své postavení živitele rodiny a běžnou se stává situace, že žena vydělává stejně nebo i více než získává dominantní pozici v rodině – přestává být na něm závislá. Muž z těchto důvodů bývá často frustrován, uniká od rodiny mezi přátele, do restaurace nebo hledá útěchu u milenky. Rozvodové statistiky dokazují, že častějším návrhatelem rozvodů jsou ženy. Jsou mnohem častěji uváděny jako původci rozvratu manželství, opouštějí rodinu. Tato skutečnost je dávana do souvislosti s emancipací žen a jejich ekonomickou nezávislostí. Mezi nejčastější důvody rozvodovosti patří: rozdílnost povah, názorů a zájmů, nezájem o rodinu, nevěra, neuvážený sňatek, alkoholismus, zlé nakládání, sexuální neshody.

Žena již nespatřuje svou seberealizaci pouze v rodině a dětech, ale chce žít plnohodnotným životem společenským, profesním i zájmovým. Stále více si uvědomuje svou vlastní identitu a buduje si vlastní kariéru. Současná společnost dokáže akceptovat ženu, která preferuje svoji pracovní kariéru nad rolí matky a hospodyně. Mnoho žen však chce zvládnout a zvládá obě tyto role, což je pro ně velmi stresující. Ženám pomáhá ušetřit práci i čas nepřeberný počet spotřebičů, jako jsou myčky nebo pračky, využívají různých služeb, jako je hlídání dětí, uklízení služby apod., což opět souvisí s ekonomickým zatížením rodiny.

V naší společnosti je ochrana rodiny garantována Listinou základních práv a svobod čl. 32/1 kde je uvedeno, že „Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona“. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině byl schválen dne 4.12.1963 a účinnosti nabyl dne 1.4.1964. Od této doby byl mnohokrát novelizován a přinesl řadu změn v rodinném právu. Poslední změna nastala dle zákona č. 315/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 94/1963

Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů s účinností od 27.5.2004.

Zákon o rodině je rozdělen do čtyř částí:

- Část I. Manželství*
- Část II. Vztahy mezi rodiči a dětmi*
- Část III. Výživné*
- Část IV. Závěrečná ustanovení*

Z výše uvedeného můžeme konstatovat, že právní normy regulují manželské a rodinné vztahy.

Hlava III. Zákona o rodině pojednává o osobních právech a povinnostech manželů. Z ustanovení jednotlivých paragrafů vyplývá, že tyto povinnosti a práva jsou stejná pro muže i ženu. Jsou povinni spolu žít, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí.

O uspokojování potřeb jsou povinni pečovat oba manželé podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. O záležitostech rodiny rozhodují manželé společně.
(14)

Funkce rodiny:

Biologicko – reprodukční :

Jedná se o uspokojování biologických potřeb tj. spánku, výživy, sexu, reprodukce. Tato funkce

se ve své podstatě nemění, ale v posledních letech můžeme pozorovat zřetelný pokles v populačních přírůstcích.

Sociálně ekonomická :

Týká se materiálního zabezpečení rodiny, která hospodaří s příjmy svých pracujících členů. Zde se promítají základní povinnosti rodičů vůči dětem a odpovědnost vůči starým rodičům.

Socializační funkce :

Rodina vytváří pro děti socializační a výchovné prostředí. Je to období, které jedinec stráví především s matkou. Prvním vzorem pro dítě jsou jeho rodiče, kteří jej učí jak se správně chovat k lidem, přírodě a hodnotám. Výchovná funkce spočívá v opravdovém zájmu o dítě, v jeho výchově, péči, v porozumění mu v jeho vývoji, potřebách a požadavcích. Je důležité včas, s plným zaujetím a náležitým způsobem uspokojovat potřeby dítěte, rozvíjet jeho schopnosti a síly. Přitom vždy prosazovat jeho nejlepší zájem, ochraňovat ho před nepříznivými situacemi a učit jej, aby bylo schopno takovým situacím čelit a překonávat je. Prosazování a ochrana dětských práv je obsažena v Úmluvě o právech dítěte.

Citová (emocionální) funkce:

Přibývají rodiny, které tuto funkci z důvodu rozpadavosti, desintegrace a zaneprázdněnosti plní částečně resp. neplní vůbec.

Pečovatelská (zaopatřovací) funkce:

V posledních desetiletích přebíral stát tuto funkci prostřednictvím vyplácení důchodového pojištění, různých domovů a léčeben. Po roce 1990 je opět rodina zainteresována a je vyžadována její větší účast na této funkci.

2.1 Žena a její role matky

Mateřství je nejvyšším a nejkrásnějším posláním ženy. V kultu mateřství se vždy spojovaly prvky náboženské, kulturní, společenské s různými obyčejí, pověrami i mýty, které opěvovaly ženy v mateřství, nebo zatracovaly ženy, které neprodily potomky. Muž byl lovcem, zabezpečoval ženu a děti potravou a chránil je před nepřáteli.

Přestože byl svět našich předků bojem o přežití, tak vztahy mezi muži a ženami byly velmi jednoduché. Obě pohlaví se vzájemně respektovala, neboť jak muži, tak i ženy přispívali svým způsobem k přežití rodu.

V dobách tradiční společnosti vlivem špatné hygieny, nedostatečné výživy a neléčitelných nemocí umíralo velké procento žen i dětí. Rodiče za svůj život doprovodili na hřbitov většinu svých potomků, byli nutně otupělí a neinvestovali tolik citu do vztahu ke svým dětem, jak jsme dnes zvyklí, neboť by svůj úděl nebyli schopni unést. Dětem nebyla věnována dostatečná péče a tím více umíraly. (15)

Žena se nestává matkou jen v případě, že porodí vlastní děti, ale stává se jí i tehdy, pokud přijme dítě jiné ženy, nebo z ústavu a vychovává je. (16) Jsou to ženy, které rozhodují o svém mateřství, o roli v rodině a často na sebe přebírají v neúplných rodinách i roli otce. Přejít k rodičovství je přechod zlomový, těhotenství připraví ženu na mateřství fyziologicky, ne však sociálně. Dříve byli oba partneři, především pak žena, připravováni na vlastní rodičovství a získávali zkušenosti tím, že žili ve velkých rodinách a viděli, jak se rodily děti a jaké nároky kladly na okolí. Často to pak bývali sourozenci, kteří se o ně museli starat.

Mnohé ženy nerady odchází na mateřskou dovolenou od své úspěšné kariéry, což má za následek oddalující se manželství a mateřství na dobu, kdy budou ekonomicky zajištěny.

Nízká porodnost v zemích EU je typická pro ženy s vyšším vzděláním. Věková hranice prvorodiček se pohybuje kolem třiceti let. Za nejvhodnější věk pro otěhotnění uvádí odborníci období mezi 20. až 25. rokem života. To proto, že v tuto dobu je žena v období největší plodnosti, organismus je v období největšího zdraví a žena je již tak duševně vyspělá, že je schopna dítě správně vychovávat. Pro většinu žen je i nadále mateřství naplněním jejich životního poslání.

Mění se hodnotový a normativní obsah mateřství i otcovství, v důsledku toho rovněž postavení obou rodičů při výchově dětí nebo rozhodování o jejich počtu a výchově.

Při výchově dětí je to matka které připadá největší podíl na výchově. Nejen že matka dítě přivádí na svět a provází jej od jeho prvních dnů, ale stává se i jakousi jeho ochránkyní po celý svůj život. Dítě ji potřebuje pro svůj zdárný citový i psychický vývoj. Vztah matka – dítě se vyvíjí velmi intenzivně. Tato vazba bývá velmi pevná, založená na dlouhém období závislosti a nesamostatnosti dítěte, které bývá pod její ochranou. (17) Toto lze nejlépe pozorovat při krátkodobém odloučení dítěte od matky, např. umístěním v dítěte v nemocničním prostředí, kdy se mohou u něj projevit různé psychické poruchy. Matka se stává dítěti vzorem. Malým děvčátkům pomáhá identifikovat se s jejich budoucí mateřskou rolí a chlapci se díky ní pak dokáží lépe orientovat při výběru vlastní partnerky.

Ztráta matky je těžkým životním otřesem. Významná je i ztráta otce, především ve věku předškolním. Zde se ukazuje významná spojitost mezi neúplnou rodinou, z níž dítě pochází (úmrtí rodiče, rozvod, svobodná matka), a zločinností mladistvých.

Role otce, případně sourozenců je ve výchově též nepostradatelná. Dochází ke ztrátě dřívějšího mocenského postavení otce v rodině, ale přesto neztrácí na významu. Většinou pracuje mimo domov. Otcí je vymezena spíše role živitele a ochránce rodiny. Děťmi pak bývá mnohem častěji vnímán jako autorita, kterou lépe respektují. Děti se svými otci často diskutují o sportu a svých koníčcích, neboť jejich vztah k otci bývá volnější než k stále dohlížející matce. Současní otcové však stále více zasahují do výchovy svých dětí a podílejí se na chodu domácnosti.

V současné době patří ČR mezi země s nejnižší porodností. Mezi **důvody poklesu porodnosti** jsou často zařazovány:

- a) ekonomické důvody
- b) změny v hodnotovém systému:
 - lidé odvozují své já od svého postavení v zaměstnání a konzumních možnostech, místo od rodiny
 - stále více párů nechce mít děti nebo je vnímá jako překážku
 - zvyšuje se mužská neplodnost.

Nemůžeme opomenout fakt, že narůstá počet osamělých matek, které se s dětmi ocitají pod existenčním minimem. Nárůst se nezdá být tak alarmující, ale je to způsobeno tím, že zákon o sociální potřebnosti č. 482/1991 Sb., byl v roce 2004 novelizován a došlo ke zpřísnění podmínek opravňujících poskytnutí sociální dávky, takže se spousta osamělých matek dostává do velmi tíživé situace.

Většina osamělých matek, které pobírají tyto sociální dávky, je bez zaměstnání a jsou evidovány na Úřadu práce nebo pracují, ale mají nízký příjem. Osamělé matky se často setkávají na trhu práce s diskriminací, která přispívá k jejich ekonomickým problémům.

Pro ilustraci situace jsem v následující tabulce uvedla číselné údaje, které se vztahují k počtu narozených dětí a úmrtnosti obyvatel ve městě Slavkov u Brna. Pro lepší přehled uvádím, že k 22.03.2006 je počet obyvatel ve výše uvedeném městě 6 028 občanů. Údaje jsem získala z matričních záznamů Městského úřadu Slavkov u Brna.

Rok	Počet narozených	Počet zemřelých
2000	37	54
2001	50	44
2002	59	54
2003	49	51
2004	58	57
2005	52	62

Z uvedených údajů vyplývá, že průměrný počet obyvatel u nás ročně klesá (mortalita převyšuje natalitu) a populace stárne. S tím ovšem počítají demografické prognózy nejen u nás, ale v celém světě.

Celkový počet obyvatel v České republice oproti loňskému roku vrostl o více než třicet tisíc obyvatel. Podle ČSÚ za to můžou hlavně Ukrajinci a Slováci, ale také více novorozeňat. V České republice se poprvé po deseti letech loni narodilo přes sto tisíc dětí. Přesto je to pořád o pět tisíc méně, než kolik lidí u nás ročně zemře.

S rozvody se často vyskytuje otázka, komu bude dítě svěřeno do další péče? Kdo je způsobilější dítě nadále vychovávat? Je to matka nebo otec? Situace je taková, že 94 % dětí zůstává po rozvodu v péči matky. Současně se setkáváme s pojmem „samoživitel“, to je v případě, kdy je po rozvodu dítě svěřeno do péče otce.

Rozvod rodičů znamená pro děti obrovský zásah do života a často ovlivní celý jejich další vývoj. Průzkumy ukazují, že rozvod rodičů přispívá později k nestabilitě jejich vlastních rodin a v dospělosti se také většinou rozvádějí.

Přítomnost obou vzájemně komplementárních rodičovských rolí je pro děti v rodině nenahraditelná.

Znatelně vzestupný trend rozvodovosti započal již za 2. světové války. V 90. letech tento trend pokračoval, i když novela zákona o rodině z roku 1998 tempo nárůstu rozvodů dočasně přerušila. Ovšem spíše se jednalo o pozdržení rozvodů z důvodu nových právních postupů.

V roce 2004 počet rozvodů překročil hranici 33 000. Největší intenzita rozvodovosti byla zaznamenána u párů mezi 3 – 6 roky společného soužití. Průměrná délka společného života v rodinách, které končí rozvodem, je dle statistiků 12 let.

Statistiky ukazují, že hlavní příčinou rozvodovosti v současnosti je zejména rozdílnost povah, zájmů a názorů. I nadále přetrvávají klasické příčiny jako je alkohol, nevěra, násilí i psychická nezralost manželů.

2.2 Žena a její problémy

Zejména problematika ženy se dostává do středu pozornosti v celosvětovém měřítku. Ženy na celém světě mají své problémy, které vznikají v průběhu jejich života. Mají různé podoby. Jinak je prožívají ženy v mládí, jinak ve středním věku a ve stáří.

V průběhu svého života jim připisují různý význam. Dotýkají se nejen ženiny osobnosti, ale často i jejího zdraví.

Studie Světové zdravotní organizace, na níž se podílí i naše zdravotnictví, podávají přesvědčivé argumenty, jak zhoubně působí na zdraví ženy psychická zátěž, nepřetržitý shon a nezdravý způsob života. Ke zvládnutí náročných situací, s nimiž se chce vyrovnat, volí dle vlastního uvážení i vlastní způsob léčení, který není vždy vhodný. Léčí se sama a užívá léky téměř proti všemu. Předpokládá, že jí prášky zlepší náladu, zvýší čilost, dodají energii. Tyto pocity jsou však přechodného rázu a po určité době se dostaví únava, podrážděnost, skleslost. Zhoršuje se její stav a objevují se ještě větší potíže. Vzniká návyk na drogy, protože většina léků proti bolesti se může stát návykovými. Nebezpečí zneužívání léků je mnohem větší u žen než u mužů.

Mezi další závažný problém můžeme zařadit alkoholismus. V posledních desetiletích jde o závažný problém. Počet alkoholiček ve srovnání s počtem alkoholiků je udáván v poměru 1:6 až 1:1. Ženský alkoholismus se nevyhýbá žádné společenské skupině. Alkoholem ženy řeší nepříznivé životní podmínky a situace, ztrátu sebevědomí, rozvod, manželské rozpory, neuspokojení citových potřeb. Ženy začínají pít ve zralejším věku, tj. kolem 40. roku v období, kdy děti tzv. opouští rodinu a stávají se samostatné. Žena si najednou připadá nepotřebná a neužitečná. Důsledky abúzu a závislosti na alkoholu jsou u žen vážnější a jejich náprava složitější – izolace a odmítání závislých žen ze strany jejich okolí je podstatně větší ve srovnání s muži.

Ženy jsou vůči alkoholu méně odolné, degradují sociálně, morálně i zdravotně rychleji než muži a jejich postup závislosti bývá rychlejší. Pijí doma, osamoceně a tajně, takže to okolí většinou zjistí opožděně. Společnost toleruje konzumaci alkoholu a svým způsobem toleruje i opilost. U žen závislých na alkoholu jsou daleko více narušeny sociální kontakty, než je tomu u mužů. Spolu se ženou se dostává do izolace celá její rodina. (18)

Nejzávažnějším problémem je alkoholismus u žen v období těhotenství. Alkohol požitý matkou přechází z jejího krevního oběhu do krevního oběhu dítěte a poškozuje jeho mozkovou tkáň. Takovým ženám se mohou narodit děti s fetálním alkoholickým

syndromem (novorozenci trpí nevyléčitelnými fyzickými vadami a mentální retardací). Při akutní intoxikaci v době porodu bývá život dítěte velmi vážně ohrožen. Ve chvíli, kdy novorozenec opustí tělo matky, si musí dětský organismus s touto situací poradit sám. V průběhu porodu to pro plod znamená akutní nebezpečí smrti v důsledku alkoholové intoxikace. Dítě prožívá stav závislosti a pokud přežije, navždy se v jeho buňce zapisuje biochemický stav závislosti. Jsou popisována úmrtí novorozenců v souvislosti s těžkou opilostí matky s hladinou alkoholu v krvi kolem 3,0 ‰.

Z hlediska vývoje závislosti a její následné léčby je nutno přihlížet k tomu, co ženě chybí, co ji nutí, pobízí k tomu, že hledá únik v alkoholu. Pokud má být léčebný program účinný, pak musí být v programu zahrnuta péče o manželské páry, o rodinné příslušníky, pokud možno o celé rodiny.

2.3 Domácí násilí páchané na ženách

Domácím násilím je rozuměno chování jednoho z partnerů, které způsobuje u druhého partnera strach. Skrze užití moci, kterou tento strach poskytuje, kontroluje násilný partner chování druhého.

Domácí násilí se objevuje mezi lidmi všech úrovní sociálního postavení, nezávisle na vzdělání, ekonomické situaci, rase či příslušnosti k etnickým skupinám. Domácí násilí má vždy svou historii. Často začíná velmi nenápadně, takže si jeho prvních příznaků oběť často ani nevšimne. Pokud se domácí násilí hned v počátcích nezastaví, má stupňující se tendenci, opakuje se a nabývá na intenzitě. Násilí je nástroj užívaný k získání kontroly nad jinou osobou. Násilník se k užití násilí rozhoduje, není to tedy z důvodu, že by se neovládal. V 97 % jsou násilníky muži. Řada pachatelů není ochotna převzít zodpovědnost za své jednání, takže z něj obviňují oběť. Často se vymlouvají, že je partner „vyprovokoval“, tímto podnětem může být vlastně cokoli, co není dle jejich představ. K násilí páchanému na ženě se uchylují proto, že mají pocit, že si to mohou dovolit, a proto, že chtějí nad ní získat absolutní moc a kontrolu.

Násilí na ženách může být skryto za zdmi domova po velmi dlouhou dobu, a to i před příbuznými oběti. Ta se za násilí stydí nebo se obává reakce partnera, a tak svá zranění maskuje, případně je vysvětluje jinými příčinami. Naopak násilní partneři se svému okolí jeví jako sympatičtí a příjemní lidé, kteří se ke své partnerce a dětem

chovají dobře. Z počátku násilník svých činů lituje a tvrdí, že se změní. Ženy, jež násilníka opustily, nebo se rozvedly, jsou častěji zabity než ty, které s násilným partnerem zůstanou. 25 % sebevražd žen je připisováno týrání a vrahem jedné ze čtyř zavražděných žen je jejich manžel či přítel.

Formy domácího násilí:

- ***Fyzické násilí***

bití, fackování, kopání, mlácení o zeď, škracení, rány pěstí, ohrožování zbraní apod.

- ***Sexuální násilí***

donucení výhrůzkami či násilím k sexu, k sexuálním praktikám které žena odmítá

- ***Psychické týrání***

vyhrožování ženě násilím proti ní a dětem, vynucená izolace od přátel či příbuzných, znevažování a podceňování ženy, zesměšňování na veřejnosti, odepírání spánku či potravy

- ***Ekonomická kontrola***

neposkytování prostředků na provoz domácnosti, omezení přístupu k penězům.

Podle reprezentativního výzkumu provedeného v roce 2003 v České republice Sociologickým ústavem AV ČR a Filozofické fakulty UK zažije některou z forem domácího násilí za svůj život 38 % žen. Násilník může samozřejmě tyto formy různě kombinovat, nebo nalézat další.

Týrání je často tím nejskrývanějším rodinným tajemstvím. Mnohé ženy o násilí nikdy neřekly ani svým nejlepším přátelům nebo rodičům, než násilníka opustily.

Násilničtí muži mají často až extrémně tradiční názory na roli muže a ženy. Žena se má starat o domácí pohodu, domácnost, muž má rodinu zabezpečit po ekonomické stránce a je to on, kdo má o všem rozhodovat.

Postižené ženy často neoznamují skutek ze studu z násilné zkušenosti ve vlastní rodině nebo z důvodu závislého vztahu k pachateli. Nezúčastnění stěží pochopí, proč postižená zůstává i nadále ve vztahu. Jen v několika málo případech opustí ženy po prvním násilném zážitku svého trýznitele. Mnohé žijí v naději, že jejich muž své chování změní, a stále znovu věří jeho slibům. Čím déle v tomto vztahu zůstávají, tím hůř se jej vzdávají. Zná svého muže nejen jako násilníka, ale i jako laskavého otce a cenného partnera.

Násilí se odehrává v rodinném prostředí beze svědků mezi osobami, které k sobě mají nebo měly blízký vztah a je zde i určitá ekonomická závislost. Jedná se o jediný trestný čin či přestupek, v jehož případě pachatel neopouští „místo činu“ – díky určité toleranci neočekává, že by za své chování mohl být odsouzen nebo potrestán. Oběť se tak často není schopna vůbec bránit. I v případě, že byl násilník zatčen, bude pravděpodobně v několika hodinách na svobodě, připraven nalézt ji a pomstít se.

Pokud tedy dochází k naplnění některého z trestných činů, může žena podat na pachatele domácího násilí trestní oznámení na Policii ČR nebo přímo na státní zastupitelství, v závažných případech přímo na kriminální policii ČR, kde jsou povinni trestní oznámení přijmout. Lze jej podat písemně i ústně.

Novelou zákona č.91/2004 Sb. vstoupila s účinností od 1.6.2004 do trestního zákona pod ustanovením „§ 215a“ nová skutková podstata „Týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě“. Podáte-li na partnera trestní oznámení ve smyslu § 215a trestního řádu, nemusíte již dále v průběhu řízení dávat svolení se stíháním pachatele. Týráním je zde myšleno úmyslné zlé nakládání s blízkou osobou, vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalostí, které tato osoba pociťuje jako těžké příkoří. (19) Může jít o tělesné poškozování, psychické a sexuální násilí, vydírání, zneužívání, vyhrožování, nucení k ponižujícím činnostem nebo úsluhám, které týranou osobu neúměrně fyzicky nebo psychicky zatěžují. Trvalost pachatelova jednání je nutno posuzovat v závislosti na intenzitě zlého nakládání. Nevyžaduje se, aby šlo o jednání soustavné nebo delší dobu trvající, podmínkou nejsou ani následky na zdraví.

Na násilí páchané na ženách draze doplácí jednotlivci i společnost z hlediska sociálního, zdravotnického i ekonomického. Je jedním z hlavních společenských

mechanismů, které vnucují ženám podřízené postavení vůči mužům. Násilí páchané na dívkách a ženách se vyskytuje v rodinách, kde se často toleruje. Jsou zneužívány a znásilňovány rodinnými příslušníky nebo jinými členy domácnosti, také výskyt manželského a mimomanželského zneužívání zůstává často neohlášené, a tak se těžko zjišťuje. Dokonce i tehdy, pokud se ohlásí, se často nepodaří ochránit oběť a potrestat viníka.

Dílčí závěr

Přehled dějin nás opravňuje k tvrzení, že současná rodina není v krizi, ale prochází zásadní změnou. Mění se jak její vnitřní struktura, tak vnější podmínky, které na ni vytváří tlaky, například v oblasti ekonomické, svobody jedince apod. Se změnami společenských podmínek některé ustupovaly do pozadí nebo zcela zmizely, jiné nabývaly na závažnosti.

Rodina představuje biosociální systém, který neustále hledá a nachází své místo ve společnosti a přitom je společností znovu a znovu ovlivňována a formována. Funguje v plném rozsahu a má svou podstatu jen tehdy, když uspokojuje potřeby každého svého člena, které jsou na ni společností kladeny. Aby rodina mohla plnit všechny funkce, vyhověla náročným požadavkům a dala smysl své existenci, musí plnit základní úlohy a funkce, které zabezpečují život člověka ve společnosti ve všech etapách jeho existence.

Postavení ženy v rodině se mění. Její emancipace se zvyšujícím se vzděláním vedla a vede k intenzivnějšímu zaměstnávání žen. To přináší její ekonomickou nezávislost na muži. V rodinách se prosazují prvky demokracie, ale současně členové rodiny tráví méně času spolu. Vytrácí se společně vykonávané aktivity rodiny. Každé druhé uzavřené manželství se rozpadá, klesá porodnost a naše populace stárne. Proces emancipace ženy není ukončen a pokračuje i v dnešní době.

Přesto i nadále dobře fungující rodina znamená dobrý vstup do života, dává nám kvalitní hodnotový systém, který nás ovlivňuje a doprovází po celý život.

Se zvýšenými nároky na ženu dochází mnohdy k jejímu přetěžování. Se vznikající situací se pak žena snaží vyrovnat dle svých možností. Mnohé se snaží řešit situaci tím, že spolknou nějakou tabletku, která má zvýšit jejich čilost, odolnost proti únavě, bolesti a stresu. Moudrá žena ví, že pravidelné užívání těchto „prášků“ nemůže řešit její situaci, ani jiné problémy. Naopak její stav zhoršuje a způsobuje ještě větší potíže. Vzniká návyk na drogy, který se stává problémem celé rodiny.

Otřesná fakta můžeme doložit i o kuřáctví. Kouření cigaret je příčinou 90% úmrtí na rakovinu plic, 75 % úmrtí na choroby dýchacích orgánů, 25 % úmrtí na srdeční infarkt.

Domácí násilí se stává často diskutovaným problémem naší společnosti. Je smutné, že se situace v některých našich rodinách, které by měly být pro každého jejího člena „přístavem bezpečí“, mění v nejhorší peklo. Je lhostejno, zda oběť trpí psychicky nebo fyzicky. Nejen společnost, ale i jednotlivci by se měli snažit, aby k takovým situacím nedocházelo, aby opět rodina patřila k nejvýznamnějším společenským institucím a vychovávala plnohodnotné členy společnosti.

3. Vzdělání a uplatnění ženy

Jednou z výrazných pozoruhodných proměn lidské společnosti je proměna postavení ženy ve všech oblastech jejího sociálního života tj. v rodině, občanském zapojení a v práci. V žádné dějinné etapě neměly tak vysoké vzdělání a neúčastnily se v tak vysokém počtu na řízení společnosti.

Vzdělání bylo v dějinách lidské společnosti prakticky až do minulého století výsadou omezené části vládnoucí třídy. Bylo nepřístupné nejen ženám utlačovaných tříd, ale i ženám třídy vládnoucí. Ženy neměly možnost studovat na středních a vysokých školách za stejných podmínek jako muži, ale byly striktně a všeobecně vyloučeny z řízení a přetváření společnosti. Úvahy o vzdělané ženě se objevují významněji v období renesance, ovšem v koncepcích orientovaných k zájmu muže a potřebám domácnosti.

Vzdělání se stává sloganem 19. století. Ženy projevují touhu po vzdělání, jaké mohl v dané době dosáhnout jen muž. Zvyšuje se kvalifikace žen pro povolání, přestože v tomto období byla přirozenou rolí ženy úloha manželky, matky a ochránkyně rodinného krbu. Navzdory této společensky nepříznivé atmosféře se některé ženy začaly úspěšně uplatňovat v medicíně a učitelském povolání. Boj o vzdělání a zaměstnání je nutné pokládat za zákonitý sociologický jev, jehož příčiny byly v sociálních a hospodářských poměrech.

Vzdělání žen za socialismu již není privilegiem třídy, teritoria či pohlaví. Na vysokých školách se ženy soustřeďují na fakulty humanitní, umělecké, ekonomické a také právnické. Vzdělání se stává jednou z nejvýznamnějších charakteristik rozvinutého socialismu. Dívky jsou od mládí orientovány na získání kvalifikace pro budoucí pracovní činnost nejen v oblasti průmyslu, ale i v humanitních oborech. Měly možnost přihlásit se na jakoukoli školu. Socialistická společnost poskytovala stejné podmínky pro odbornou přípravu jak ženám, tak mužům. Touto rovnoprávností vznikají stejné šance v oblasti zaměstnanosti. Přestože platila zásada stejné mzdy za stejnou práci, která byla formálně uznávána, v praxi se neuskutečňovala.

V současné době lze v naší společnosti hovořit o naprosté rovnoprávnosti přístupu ke vzdělání. Můžeme konstatovat, že si ženy význam vzdělání pro kvalitu jejich života uvědomují. Dívky častěji studují v některých technických oborech, jež byly dříve absolutní doménou mužů. Bylo uznáno stejné právo pracujících žen a mužů. Je jasné, že vzdělání má velký dopad na sociální změnu a že přináší investici, která se pak odráží v ekonomickém postavení života žen. Tato nově nalezená nezávislost žen způsobila dramatickou změnu v jejich vlastních představách. Můžeme vidět stoupající touhu po vlastní nezávislosti a úspěšné pracovní kariéře. Je skutečností, že ženy s vyšším vzděláním a lépe placeným zaměstnáním se vdávají mnohem později nebo zůstávají svobodné. Děti se jim rodí mnohem později, než je tomu u žen s nižším vzděláním. Díky stále lepšímu vzdělání se na trhu práce pohybuje stále více žen, a to mnohem častěji ve vysoce kvalifikovaných profesích. Již nyní vychází z vysokých škol více absolventek ženského pohlaví než mužských absolventů. Čím je žena vzdělanější, tím více času věnuje svým profesionálním zájmům, a to jak v zaměstnání, tak i mimo ně.

3.1. Uplatnění žen na trhu práce

Zapojení žen do společenského pracovního procesu je považováno za základní předpoklad osvobození ženy z tradiční nerovnoprávnosti. Na celém světě vstupuje do pracovního procesu stále větší počet žen. Představují zhruba jednu třetinu světové pracovní síly. Důležitým aspektem evropské sociální politiky je dosažení souladu mezi pracovním a rodinným životem. Tento problém se týká především zaměstnaných žen, které mají děti.

Roste potřeba efektivního sladění rodinných a profesních rolí ženy, zatímco pro většinu mužů je dilema práce a rodiny i dnes téměř bezproblémové.

Zaměstnání versus rodina

Za socialismu se role zaměstnaných žen definovala jako *harmonie* mezi mateřskou, ekonomickou a občanskou funkcí. Byla to role matky, která neměla žádné velké profesní ambice a bez problémů zvládala zaměstnání a práci v domácnosti. Role pracující matky s sebou přinášela fyzické i psychické přetížení, stres a málo volného času nutného k regeneraci sil.

Mateřství je nepostradatelnou, odvěkou funkcí ženského pohlaví. Jak se snáší její pracovní činnost s její druhou rolí? Problém, zda ženy mají vstupovat do zaměstnání nebo zůstat v domácnosti, není dodnes jednoznačně vyřešen. Mateřství ženu posouvá do jiné sociální oblasti a komplikuje její účast na společenské produktivní práci. Než děti odrostou, je rodina a domácnost v určitém konfliktu se zaměstnáním. Mnoho žen poukazuje na to, že se cítí v domácnosti osamělé, bez silnějších sociálních vazeb mimo rodinu. Své pocity formulují takto? „Co doma, když děti odrostly“, „doma je smutno“, „v práci se pořád něco děje“. Vážným problémem zůstává směnnost a noční práce žen, což výrazně ovlivňuje denní režim rodin. Dnes na dodržování pracovních podmínek žen dohlíží Zákoník práce č. 65/1965.

Problém sladění kariéry a rodiny je také způsoben tím, že pracovní pozice je v podstatě definována neutrálně, bez ohledu na osobní a rodinnou situaci zaměstnance či zaměstnankyně, což v našich podmínkách lépe vyhovuje mužům.

Strategií mladé generace se dnes stává motto: nejdříve si zajistit dobré pracovní místo, vybudovat si ve firmě dobrou pozici, která bude dobře placená, a pak teprve přemýšlet o založení rodiny. Sociální podmínky mladých rodin s dětmi nejsou uspokojivé, neboť právě ony se často nacházejí na hranici chudoby. Z tohoto důvodu se často hranice narození prvního dítěte ocitá někde okolo 26. roku věku ženy, což je příčinou poklesu sňatečnosti a porodnosti.

Mezi další faktor můžeme zařadit vzdálenost pracoviště od bydliště tzv. dojíždění za prací, které vede většinou k odloučení otce od rodiny. Tímto je opět žena více připoutávána k rodině a její zaměstnanost se stává obtížnější. Mladé ženy si velmi dobře uvědomují svou horší pozici na trhu práce oproti mužům.

Vysoký význam pracovních rolí v životě českých žen je již několik generací nezpochybnitelný a ekonomická aktivita žen je podmínkou pro udržení životní úrovně většiny českých rodin. Na českém trhu práce stále přetrvávají genderové nerovnosti a skryté formy diskriminačního chování, které jsou stále v praxi, i přes legislativní zákaz diskriminace vůči ženám, uplatňovány. 77 % české populace si myslí, že některé skupiny žen na trhu práce jsou znevýhodněny. Muži uvádějí jako nejčastější důvod

znevýhodnění věk, vzdělání a zdravotní stav. U žen hraje jednoznačně hlavní roli pohlaví, věk a vzdělání.

Oddělení Gender & sociologie Sociologického ústavu AV ČR provedlo sociologická šetření a postavení žen na trhu práce.

Studie výsledků Výzkumu veřejného mínění o postavení žen na trhu práce

Pět skupin, které jsou považovány za nejvíce znevýhodněné na trhu práce a % těch, kdo je vybrali jako jednu z pěti nejvíce znevýhodněných skupin podle pohlaví			
5 nejvíce znevýhodněných skupin	% mužů	% žen	celkem
1. Ženy s dětmi v předškolním věku	67	73	70
2. Lidé s nízkým vzděláním	66	63	64
3. Ženy staršího věku	61	67	64
4. Ženy po mateřské dovolené	54	64	59
5. Lidé zdravotně handicapovaní	57	53	55

3.2 Návrat žen do zaměstnání po rodičovské dovolené

Žádný zaměstnavatel však nikdy nesdělí ženě, že ji nepřijal proto, že je žena a je pravděpodobné, že bude mít děti a odejde na rodičovskou dovolenou. Tato diskriminace je zakázána, ale v praxi skrytě funguje dál, a z právního hlediska je tato obtížně prokazatelná.

Návrat žen do zaměstnání po rodičovské dovolené je jednou z nejproblematictějších oblastí trhu práce. Problém nastává u žen, které se nevrací ke „svému“ zaměstnavateli, ale jsou nuceny hledat novou práci a nového zaměstnavatele. Žena, která se vrací po třech, čtyřech i více letech do zaměstnání, má v některých směrech postavení jako absolventi škol. Praxe, kterou získala před nástupem na rodičovskou dovolenou, se v některých oblastech stala neaktuální a některé pracovní postupy a činnosti se musí učit znovu.

Uplatnění žen v pracovním procesu bylo vždy problematické a dnes tomu není jinak. V padesátých letech 20. století byla velmi podporována zaměstnanost žen. Aby mohly ženy pracovat, vznikaly jesle, do kterých byly děti hromadně dávány. Během několika let se ukázalo, že ženy jsou často doma a pečují o nemocné děti. Proto se během šedesátých let začala prodlužovat mateřská dovolená do 3 let dítěte.

Zákon při uplatňování práva na zaměstnání zakazuje přímou nebo nepřímou diskriminaci pohlaví nebo rodinného stavu. Ve skutečnosti to znamená, že budoucí zaměstnavatel nemá právo se dotazovat na okolnosti, které nejsou směrodatné pro výkon povolání, tj. rodinný stav, počet dětí, zajištění jejich opatrování v případě nemoci apod. Diskriminací v zaměstnání se zabývá Zákon o zaměstnanosti 435/2004 Sb. hlava 5, §10-12, (20) ale také Zákoník práce.

Ženy jsou od dětství vychovávány jinak a k jiným rolím než muži. Asi nejvíce do očí bijící je podoba současné rodiny, která je směsicí partnerství, oba musí chodit do práce, protože jeden plat nestačí, a patriarchálního modelu, kdy je péče o domácnost a děti starostí ženy. České ženy považují všechny rodinné povinnosti za samozřejmé a možnost změny genderového uspořádání rolí považují za omezenou. Naše současná společnost prostřednictvím uplatňování genderových rolí nutí ženy volit mezi rolí rodinnou a pracovní. Většinou je to žena, která zůstává na rodičovské dovolené, kde v důsledku nastavení rodinné politiky se stává finančně závislou na partnerovi či státu, a je nucená přerušit všechny svoje vzdělávací a pracovní aktivity. I když víme, že většina žen dokáže ve svém životě bez potíží běžně spojit obě tyto role, jsou ženy, které tento kompromis odmítají. Bývají to ženy svobodné, bezdětné, na vyšších pracovních postech, které založení vlastní rodiny odkládají na pozdější, vhodnější dobu.

Současné úpravě rodičovského příspěvku předcházely tzv. mateřský příspěvek, který mohl být původně pobírán ženou po dobu mateřské dovolené. Muž mohl pobírat mateřský příspěvek od roku 1985 ovšem pouze v případě, že byl osamělý nebo jeho manželka nemohla o dítě z vážných důvodů pečovat. K 1.10.1990 nabytí účinnosti zákon o rodičovském příspěvku, který zavedl namísto mateřského příspěvku, příspěvek rodičovský a umožnil jej pobírat rodiči „*bez ohledu na pohlaví*“, který celodenně osobně pečoval o dítě do tří let věku. Ke změně došlo k 1.10.1995, kdy bylo umožněno čerpat rodičovský příspěvek až do čtyř let věku dítěte.

Právě délka rodičovské dovolené v kombinaci s přijatým zvýšením rodičovského příspěvku se může pro ženy stát pastí. Ta bude spočívat v riziku možného negativního dopadu na zaměstnanost žen. Situace, kdy se výše rodičovského příspěvku bude v mnoha regionech ČR blížit hrubému výdělku dosahovanému v řadě profesí, je může motivovat, aby zůstávaly doma s dětmi déle. Pro řadu žen dřívější návrat do zaměstnání může znamenat snížení rodinných příjmů. Ženy, které se rozhodnou využít rodičovskou dovolenou až do 4. roku dítěte, se budou stávat na trhu práce víceméně nezaměstnatelné.

Diskriminace žen je zároveň diskriminací mužů, kteří jsou postaveni do role strojů na peníze a běda, když selžou. V tom okamžiku se jejich rodina ocitá na samé hranici chudoby. Na vnuceném rozdělení rolí prodělávají oba, což ve svém důsledku brzdí rozvoj společnosti. Pokud půjde o ekonomickou existenci rodiny a bude-li to nevyhnutelné, řada žen pravděpodobně zvolí ústup od svých profesních ambicí s cílem zajistit alespoň kariéru manžela. Jakmile bude rodičovství náležitě finančně ohodnoceno, stoupne jeho prestiž. Pak nebude pro ženu problém opustit na několik měsíců svoji profesi a nebude problém pro muže zůstat s dítětem doma po zbývající dobu. Vzhledem k vysoké zaměstnanosti žen v České republice (tvoří 44,8 % zaměstnaných na českém trhu práce) jsou programy na podporu rovných příležitostí jistě zajímavé a nezbytné i pro zaměstnavatele.

3.3 Ženy v řídicích funkcích

Na vedoucí místa v pracovním procesu se dostávají především pánové, a to jen proto, že jsou prostě od přírody muži. Díky tomu mají vyšší platy průměrně o 10 až 15 %. Česká společnost hodnotí v 65 % kladně ženy, které jsou v mužských profesích a řídicích křeslech. Pronikání žen v roli šéfa do maskulinních oborů nevadí mladým mužům, kteří působili v zahraničí, a pochopitelně ani ženám. Pro starší pány představuje „žena v řídicí funkci“ problém a zejména pro ty zatížené komplexem. (21)

Ženy mívají na vedoucích místech obtížnější pozici než muži. Někdy se stávají terčem poznámek a vtipů kolegů nebo podřízených, kteří zpochybňují jejich práci, ale i

v takové situaci by si měly umět zachovat autoritu a respekt. Aby se žena dostala do vedoucí funkce, musí pracovat třikrát více než muž.

Ženy tvoří necelou třetinu manažerských kádrů, obsahují jen desetinu míst ve správních radách a stojí v čele jen tři procent velkých firem. Více než tři čtvrtiny nových míst, vytvořených v EU v posledních pěti letech, připadly ženám. Ale nárůst se soustřeďuje právě do feminizovaných povolání, což posiluje „segregaci” na pracovním trhu. Mezi tato povolání můžeme zařadit školství, zdravotnictví a veřejnou správu, kde podíl žen je oproti mužům dvojnásobný, patří k těm hůře placeným. Ve společnosti stále ještě převládá názor, že ženy nemůžou dosáhnout významnějších úspěchů v zaměstnání, protože nejsou tak schopné jako muži a protože se navíc starají o rodinu. Trh práce v České republice je rozdělen na pracovní místa pro ženy a pro muže. Obecně panuje i názor, že je urážlivé, pokud tým mužů řídí žena. „*Vládoucí žena*” je historicky pro muže málo přijatelná, postupem času si zvykají na ženy ve vůdčích postech, ale jde jim to těžko. Hlavně starším a těm, kteří si nejsou sami sebou jisti.

Výzkum ve Velké Británii prokázal, že „ženy ředitelky jsou dokonce efektivnější než muži. Z výsledků plyne, že direktorky umějí lépe plánovat práci dopředu, zvládají více věcí najednou, chovají se k podřízeným slušněji a s větším pochopením”. (22) Soutěživost a rivalita je mužskou doménou. Žena v řídicí profesi má výhodu, že se nepotřebuje předhánět s kolegou z jiného ředitelského postu v tom, kdo má lepší auto, lépe hraje tenis. Tato „starost” ženám odpadá a zbytečně se tím nevysilují. Věnují více času vzhledu a vystupování. Bývají více přesné, rychlé při rozhodování, úspěšné při vyjednávání.

Dílčí závěr

Vzdělání a uplatnění žen se vyvíjí v souladu s vývojem celé společnosti. Dříve nebylo nutné nebo bylo přímo nežádoucí, aby byla žena vzdělaná. Muži byli určeni k vedení ve všech možných odvětvích, ať to bylo v politice, hospodářství, lékařství, školství a i ve vlastních domácnostech. Zlom ve vzdělanosti žen nastává v 19. století. S ekonomických důvodů začíná nutnost nástupu žen do pracovních procesů. To

navazuje na zvýšené požadavky na vzdělání. K velkému nárůstu vzdělání dochází v socialistické společnosti. Tato svou ideologií ženy ve vzdělání podporuje. Je to dáno jistotou v zázemí zejména matek s malými dětmi, které mají větší možnost zaměstnání, protože část výchovy dětí je delegována na jesle a mateřské školky. Není nic neobvyklého na tom, že jsou ženy absolventkami středních a vysokých škol.

Po roce 1989 se mění podmínky ve společnosti. Ženy mají ještě větší možnosti v pracovním uplatnění zejména v uplatnění, na vyšších postech. Dnes není nic neobvyklého, že jsou ženy ředitelkami velkých dobře prosperujících firem s velkým počtem zaměstnanců.

Druhá strana mince je ta, že narostl počet žen, které chtějí být zaopatřeny a mateřství odkládají na pozdější dobu nebo o něm vůbec neuvažují, ale i tak se může projevovat vývoj společnosti.

S rozvojem společnosti můžeme pozorovat, narůst vzdělanosti žen a jejich zapojování do pracovního a společenského procesu. Přesto však i nadále její přirozenou roli zůstává úloha manželky, matky a zůstává ochránitelkou rodinného krbu.

Teprve s nástupem socialistické společnosti se její pozice na trhu práce mění. Státní socialistická politika ženám garantovala nejen masivní zaměstnanost, s nižšími platy než u mužů, ale poskytovala i určité sociální jistoty a zabezpečení, jako byly mateřské dovolené, jesle, mateřské školy a družiny. Role zaměstnaných žen byla definována jako „harmonie“ mezi mateřskou, ekonomickou a občanskou funkcí. Tradiční rozdělení mužských a ženských rolí bylo režimem podporováno. Za socialismu měly ženy tolik dětí, kolik si přály. Přesto jejich realita denního života byla dosti nemilosrdná. Trpěly chronickým stresem a vyčerpáním, diskriminací v zaměstnání a nedostatkem volného času.

Po Sametové revoluci se ženám otevřela možnost získat zaměstnání ve zcela nových oborech. I když si uvědomují různé omezující vlivy, např. finanční situaci, ohraničení možností dané úrovní dosaženého vzdělání, příslušnice mladé generace zdůrazňují život ve světě možností tj. cestovat, učit se cizím jazykům.

Závěr

Máme jen málo jasno o tom, v jakých organizačních formách žili předkové dnešního člověka. Od prvopočátku lidstva to byla žena, která měla v tehdejších společenství výsadní postavení, zajišťovala reprodukci rodu. Řadu důležitých prací vykonávala obě pohlaví společně a jejich výsledky byly rovnocenné. Postupem času žena přestává být pro muže rovnocenným partnerem při zajišťování obživy. Dochází k dělbě práce. Dominantní postavení ve společnosti získal fyzicky zdatnější muž. S růstem jeho bohatství se domáhali muži v rodině významnějšího postavení než měly ženy.

Muž si vytváří nadvládu nad ženou, která se stává jeho vlastnictvím s nímž muž vládne neomezeně. Žena neměla žádná práva, nemohla rozhodovat o svých dětech ani o svém majetku. Po celá tisíciletí byl muž velitelem rodiny i společnosti.

Teprve v 19. století důsledkem industrializace se do popředí prosazuje žena. Ne už jen jako manželka a služka, ale jako vzdělaná, ekonomicky nezávislá bytost, která se snaží vyrovnat muži.

S nástupem socialistické společnosti se ženy stávají rovnocennými partnerkami svých mužů. Šance pro studium nebo získání zaměstnání jsou stejné, i když mzdy žen zůstávají nižší než u mužů. Žena již plně rozhoduje o sobě, svých dětech a svém pracovním zařazení. Stává se ekonomicky nezávislou na muži. Tyto skutečnosti charakterizující jednotlivé etapy vývoje lidské společnosti potvrzují *hypotézu č. 1* a to, že rozvojem a vývojem společnosti je ovlivňováno postavení ženy ve společnosti a v rodině.

Rodina patří mezi nejvýznamnější společenské instituce. Je charakterizována jako původní a nejdůležitější sociální skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury. Můžeme ji definovat jako malou uzavřenou skupinu s intimními vazbami a jasně definovanou dělbou rolí. O rodině můžeme mluvit až tehdy, když se muži a ženy, kteří spolu bydlí, narodí dítě. Ti potom spolu tvoří tzv. nukleární, elementární rodinu.

Po narození dítěte vzniká ženě nová role a to role matky, která je spojena s dočasným ukončením pracovní kariéry. Mnohé ženy zvládají jak profesní, tak rodinnou roli. Tyto pak bývají psychicky a tělesně přetěžovány, což občas vede ke vzniku lékové nebo alkoholové závislosti. Tu je pak nutno řešit nejen za pomoci odborných institucí, ale především za pomoci celé rodiny. Je třeba pochopit, že problematika ženy ve společnosti má zde, v obecné sféře soužití, své místo.

V postavení ženy ve společnosti nejde jen o její rovné postavení s mužem, ale i o vzájemnou změnu vztahů, vzájemné respektování a zachování vztahu muže a ženy. Tyto skutečnosti potvrzují *hypotézu č. 2*.

V současnosti můžeme mluvit o rovnoprávnosti přístupu mužů a žen ke vzdělání. Dá se ale totéž říct o oblasti pracovního uplatnění?

Není pochyb o tom, že v minulých společensko-ekonomických formacích byly ženy výrazně diskriminovány. Neměly přístup ke vzdělání a uplatnění na trhu práce bylo mizivé. Jejich hlavním úkolem bylo vychovávat děti a starat se o domácnost.

K určité změně dochází v našich zemích až v 19. století, kdy se projevují první známky emancipace. Ženský spolek zřídil také průmyslovou školu pro dívky, která měla v roce 1873 180 žákyň. Ženy si začaly uvědomovat, že vyšší vzdělání jim dává mnohem lepší vyhlídky na jejich uplatnění v pracovním procesu.

Osamostatnění žen přinesla až 1. světová válka. Ženy začaly pronikat do nejrůznějších profesí. Po válce vstupují do výroby jako levná pracovní síla. Většinou šly pracovat z ekonomických důvodů rodiny. Pro mnohé z nich bylo problémem zkombinovat pracovní povinnosti s péčí o rodinu.

V socialistické společnosti, kde měl každý právo na práci, povinnosti matek zastupovaly jesle. Všechny ženy našly své pracovní uplatnění, ale musíme si přiznat, že jejich výdělky nedosahovaly výdělků mužů.

Velká změna nastala až po roce 1989, kdy se ženy velmi dobře přizpůsobily novým podmínkám, mnohé změnilly své zaměstnání a šla dělat to, co chtěly- daňové poradkyně, ředitelky, političky. Demokratické podmínky novodobé společnosti jim umožnily prokázat jejich schopnosti. Různé studie prokázaly, že ženy jsou, zvláště ve vedoucích funkcích schopnější než muži. Umějí lépe plánovat práci, chovají se s větším pochopením k podřízeným.

I přes všechna tato pozitiva nemůžeme ale říct, že žena je rovnoprávná s mužem. Kdybychom si přečetli inzerci nabídky práce v kterémkoliv současném deníku, zjistili bychom, že mnohem větší nabídka pracovních příležitostí se týká mužů než žen. Na stejnou nerovnost bychom narazili, kdybychom porovnali platy mužů a žen za tutéž práci.

I když nám zákony říkají, že žena a muž jsou si rovni, praxe je poněkud jiná. Tyto skutečnosti potvrzují *hypotézu č. 3*.

Resumé

Obecnou příčinu donedávna malého badatelského zájmu o dějiny postavení ženy ve společnosti můžeme vidět v jejich malé atraktivnosti z hlediska politických a hospodářských dějin, na které se pozornost historiků soustřeďuje především. Rozvoj této studijní oblasti lze zaznamenat v Evropě a Spojených státech amerických až od 70. let 19. století.

Řada písemných pramenů vypovídá nejvíce o ženách na nejvyšším společenském stupni. Jako zdroj poznání to jsou především díla středověkého dějepisectví, konkrétně anály a kroniky. Žena zde není záměrným objektem autorovy pozornosti, ale tvoří pouze doplňující článek, ve kterém jsou zaznamenávány především činy čelných mužů.

Porovnáme-li dokumenty o postavení ženy v minulosti s jejím postavením a právy v současné rodině a společnosti, můžeme říci, že v této oblasti byl učiněn velký lidský pokrok. I přes tyto změny je postavení ženy v současnosti částečně ovlivňováno minulostí. Jsou to mnohdy názory na její postavení v rodině, v roli matky nebo v pracovním procesu.

První kapitola se věnuje postavení ženy v minulých historických kulturách. Žena po staletí náležela pod nadvládu manžela, mnohdy byla jeho majetkem, se kterým mohl zacházet dle svého uvážení. Nebyla oprávněna nakládat se svým majetkem ani rozhodovat o svých dětech. Změna nastává teprve v polovině 20. století, kdy dochází k jejímu zrovnoprávnění s mužem a osobnímu růstu ve společenské oblasti.

Druhá kapitola popisuje soudobou nukleární rodinu a postavení ženy v roli matky, které s sebou přináší změny jak v oblasti osobní, tak v oblasti společenské. Zvládání těchto situací mnohdy způsobuje zvýšené napětí a stres, který se ženy snaží řešit dostupnými prostředky, které nebývají vždy tím nejvhodnějším způsobem a mohou se projevit různými závislostmi. Jmenujme ty nejznámější, mezi které patří nikotinismus, alkoholismus a lékové závislosti. Mezi další problematickou oblast patří domácí násilí páchané na ženách a dětech. Změnu v této oblasti nelze dosáhnout jen

změnou zákonů, ale spíše výchovou k vzájemné úctě, respektu a toleranci mezi muži a ženami a jejich vztahu k dětem.

Třetí kapitola se věnuje pracovnímu uplatnění žen na trhu práce a harmonizaci rodinného a pracovního života. Rovnost mužů a žen při získávání pracovního uplatnění není stejná. Z legislativního hlediska je tato rovnost upravena v našem právním řádu, ale v praxi často dochází k jejímu porušování a tím k diskriminaci žen. Stále převládají genderové stereotypy v mínění o vrozených pracovních dispozicích žen a mužů. Pomalu, ale jistě se ženy dostávají do vysokých řídicích funkcí, kde se mnohdy projevují lépe než jejich mužští kolegové. Rovnost mezi muži a ženami je v poslední době velmi diskutovanou otázkou nejen ve společnosti, ale i v médiích.

Anotace

Pilátová, Libuše. **Postavení ženy ve společnosti.** Brno, (Bakalářská práce).
Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Institut mezioborových studií, 2006, 44 s.

Tato práce je věnována postavení ženy ve společnosti. Vybrané problémy jsou zde zobrazeny z historického hlediska a následného současného vývoje ve společnosti, který poukazuje na lidský vývoj v této oblasti. Změny ke kterým dochází ve vztazích mezi mužem a ženou, v rodině a v prosazování rovných příležitostí v pracovním procesu.

Klíčová slova:

Žena, matka, rodina, diskriminace, rovné zacházení, vedoucí funkce.

This work focuses on the role of a woman in a society. The chosen problems are described from a historical point of view and from the following contemporary development in a society which refers to the human development in this field. The changes that take place in a relationship between a man and a woman, in a family and in promoting equal chances in the working process.

Key words:

woman, mother, family, discrimination, equal treatment, leading roles

Seznam použité literatury

Tištěné prameny:

1. **Zákon o rodině** č. 94/1963 Sb.
2. **Zákon o zaměstnanosti** č. 435/2004 Sb.
3. **Trestní zákon** č. 40/1961 Sb.

Monografie:

4. **Bártová, E.** Postavení a sociální participace ženy v různých sociálně ekonomických systémech. 1.vyd. Praha: Horizont, 1997, 220s.
5. **Bauerová, J., Bártová, E.** Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě. 1.vyd. Praha: Svoboda, 1987, 380 s.
6. **Brtníková, M.** Žena a její svět. 1.vyd. Praha: Horizont, 1995, 186 s.
7. **Horská, P., et al.** Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy. Praha: Panorama, 1990, 474 s. ISBN 80-7038-011-X.
8. **Heller, J., Pecinová, O. et al.** Závislost známá, neznámá. Brno: Grada Publishing, 1996
9. **Heitlingerová, A., Trnková, Z.** Životy mladých pražských žen. 1.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 1998, ISBN 80-85850-56-7.
10. **Ilustrovaná encyklopedie**, Praha: Encyklopedický dům, 1995, ISBN 80-901647-3-0.
11. **Kovařík, J., Šmolka, P.** Současná rodina. 1.vyd. Praha: Asociace manželských a rodinných poradců ČR, 1996, 71 s.
12. **Klabouch, J.** Manželství a rodina v minulosti. Praha: Orbis, 1962, 281s.
13. **Kopičková, B.** Historické prameny k studiu postavení ženy v české a moravské středověké společnosti. 1.vyd. Praha: Historický ústav, 1992, 153 s. ISBN 80-85268-11-6.
14. **Lenderová, M.** K hříchu i k modlitbě. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1999, 300s.
15. **Matulová, N.** Žena v dnešní rodině. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1976, 250 s.
16. **Možný, I.** Moderní rodina (mýty a skutečnosti), 1.vyd. Brno: Blok, 1990, 184 s. ISBN 47-004-90.
17. **Možný, I.** Sociologie rodiny. 1. vyd. Praha: Slon, 1999, 250s.
18. **Neudorfová, M.L.** České ženy v 19. století. Praha: Janua, 1999, 446 s. ISBN 902622-2-8.
19. **Pease, A., Peasová, B.** Proč muži lžou a ženy pláčou. 1. vyd. Brno: Jiří Alman, 2003, 360 s. ISBN 80-86135-34-9.

Časopisy:

20. **Instinkt**, Praha: MEDIACOP, č. 41/2003, Běda mužům, kterým žena vládne..., str. 30-35.
21. **Nevoránek, J., Řehoř, A.** Skripta, Kapitoly ze sociologie rodiny. Brno: Institut mezioborových studií, 2004, 38 s.
22. **Mazánková, L., Nevoránek, J., Řehoř, A.** Skripta, Sociologie rodiny II. Vybrané kapitoly. Brno: Intitut mezioborových studií, 2004, 34 s.

Internetové stránky:

23. **www. czso.cz** – stránky Českého statistického ústavu
24. **www. feminismus.cz**

Odkazy na literaturu

1. viz (12:18-21)
2. viz (12:31)
3. viz (12: 80-93)
4. viz (12: 113)
5. viz (14: 75-78)
6. viz (17:151)
7. viz (5:131-132)
8. viz (14:63-68)
9. viz (14:270-271)
10. viz (5:7)
11. viz (5:165)
12. viz (10:46)
13. viz (5:13-33)
14. viz (1: § 18-21)
15. viz (16:42)
16. viz (6:59-60)
17. viz (16:138-139)
18. viz (8:27-30)
19. viz (3: § 215-215a)
20. viz (2: § 10-12)
21. viz (20:30)
22. viz (20:34)